

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

ΤΗΝ ΑΝΟΙΞΗ ΤΟΥ 2010, λίγο καιρό μετά την κυκλοφορία της βιογραφίας μου για την Εύα Μπράουν, προσήλθε στον εκδοτικό οίκο του Μονάχου C. H. Beck ένας κύριος το όνομα του οποίου προκάλεσε αμέσως το ενδιαφέρον μου: ο Κλάους Ντιρκ φον Μπέλο (Claus Dirk von Below), γιος του Νικολάους φον Μπέλο (Nicolaus von Below), αξιωματικού της Λούφτβαφε, υπασπιστή και επί πολλά χρόνια έμπιστου του Χίτλερ, εκδήλωσε την επιθυμία να μιλήσει μαζί μου. Ύστερα από το πρώτο τηλεφώνημα συμφωνήσαμε να συναντηθούμε. Λίγες εβδομάδες αργότερα καθόμασταν ενώπιος ενωπίω σε κάποια καφετέρια στο κέντρο του Μονάχου. Στην αρχή μιλήσαμε για τη σχέση της οικογένειάς του με τον Χίτλερ και την Εύα Μπράουν και για τη ζωή των Φον Μπέλο στον στενό ιδιωτικό κύκλο του δικτάτορα στην ορεινή κατοικία του Μπέργκχοφ. Κάποια στιγμή ο άνθρωπος που είχα απέναντί μου μου δήλωσε με φυσικότητα: «Εγώ μεγάλωσα σε αυτόν τον κύκλο». Σύμφωνα με τον Κλάους Ντιρκ φον Μπέλο, ο «inner circle» γύρω από τον Χίτλερ και την Εύα Μπράουν σε καμιά περίπτωση δεν διαλύθηκε μετά το 1945. Οι δεσμοί των μελών του παρέμειναν ακέραιοι για πολύ καιρό και στη μεταπολεμική Δυτική Γερμανία. Αλληλογραφούσαν, αντάλλασσαν επισκέψεις και διοργάνωναν ευρύτερες συγκεντρώσεις σε ειδικές περιστάσεις. «Λόγου χάρη, ταξιδέψαμε όλοι μαζί για να υποδεχτούμε τον Άλμπερτ Σπέερ στη Χαϊδελβέργη», είπε ο Φον Μπέλο ανακαλώντας στη μνήμη του την περίοδο αμέσως μετά την αποφυλάκιση του Σπέερ (Albert Speer) από τις συμμαχικές φυλακές εγκληματιών πολέμου στο Βερολίνο-Σπάνταου την 30ή Σεπτεμβρίου 1966. «Οι γονείς μου», με πληροφόρησε, «ήταν ακραιφνείς εθνικοσοσιαλιστές ως τον θάνατό τους».¹

Έτσι αίφνης μου κατέστη σαφές ότι ο «κύκλος του Φύρερ», όπως τον αποκαλούσε ο Σπέερ, συνέχισε προφανώς να υφίσταται και

χωρίς τον «Φύρερ» δεκαετίες ολόκληρες μετά τον θάνατό του, φροντίζοντας να διατηρεί ζωντανή τη μνήμη του. Ναι μεν η εθνικοσοσιαλιστική δικτατορία κατέρρευσε όταν ο Χίτλερ έθεσε τέλος στη ζωή του στις 30 Απριλίου 1945 στο μπούνκερ της καγκελαρίας του Ράιχ, ωστόσο οι περισσότεροι από τους πιο στενούς και έμπιστους συνεργάτες του είχαν επιζήσει. Τι απέγιναν όμως όλοι αυτοί; Και ποιοι και ποιες άραγε ήταν οι άντρες και οι γυναίκες που, συχνά για πολλά χρόνια, συγκροτούσαν το στενότερο περιβάλλον του δικτάτορα; Με ποιον τρόπο είχαν κατορθώσει να φτάσουν ως το κέντρο της εξουσίας; Πώς δρούσε αυτή η «Αυλή», στα μέλη της οποίας, πλην ελαχίστων εξαιρέσεων, δεν συγκαταλέγονταν οι ισχυροί και μεγαλόσχημοι του Ράιχ, αλλά άνθρωποι που τους αποκαλούσαν υποτιμητικά «σοφεράντζες» του Χίτλερ, «συρφετό από μικροαστούς και ημιεγκληματίες τραμπούκους»² και που ως επί το πλείστον παρέμειναν μακριά από την προσοχή της κοινής γνώμης;

Στο βιβλίο αυτό σκοπεύουμε να σκιαγραφήσουμε μια σφαιρική εικόνα αυτής της περιβεβλημένης ανέκαθεν με μυστήριο «παρέας του Μπέργκχοφ» και των προδρόμων της που, αφότου ο Χίτλερ αναρρήθηκε στην εξουσία το 1933, τον περιέβαλλε στο ιδιωτικό του καταφύγιο στο Ομπερζάλτσμπεργκ, και η οποία μετά το 1945, απαράτηρητη εν πολλοίς, συνέχισε να μεριμνά για τη μνήμη του. Η προσοχή στρέφεται στους άντρες και στις γυναίκες που οι αναμνήσεις τους μεταπολεμικά συνέχισαν να είναι πηγή για τους μελετητές κατά την προσπάθειά τους να ερμηνεύσουν τον Χίτλερ, στους οποίους όμως μέχρι τώρα αποδίδεται απλώς ρόλος κομπάρσων. Λέγεται ότι ο Χίτλερ απέκτησε από μόνος του εντελώς πρωτοφανή παντοδυναμία — χωρίς να ενδιαφέρεται για κανέναν άλλο, χωρίς να έχει ιδιωτική ζωή, ούτε καν ανθρώπινες σχέσεις.³ Το ζήτημα που τίθεται λοιπόν είναι γιατί τότε ο Χίτλερ χρειαζόταν αυτόν τον στενό, διαρκώς διαθέσιμο κύκλο, στο περιβάλλον του οποίου, σε αντίθεση με τον Στάλιν, περιστοιχιζόταν και από αναπάντεχα πολλές γυναίκες; Με ποια κριτήρια επέλεξε αυτά τα πρόσωπα; Και τι ρόλο έπαιζαν στην ιδιωτική και την πολιτική ζωή του; Δεν ήταν οι κοινωνικές σχέσεις του —που μέχρι σήμερα ελάχιστα τις λαμβάνουμε υπόψη— η πραγματική πηγή της προσωπικής ηγεμονίας του;

Έως τώρα τόσο ο ρόλος όσο και η λειτουργία αυτού του κύκλου δεν έχουν επισημανθεί ούτε και μελετηθεί. Μέχρι σήμερα επικρατεί η —ως επί το πλείστον στηριγμένη στη μεταγενέστερη απομνημο-

νευματογραφία— άποψη ότι οι συνεργάτες και πολιτικοί αυτοί συναγωνιστές του, παρά την «απεριόριστη προνομιακή πρόσβαση» που είχαν στον εθνικοσοσιαλιστή ηγέτη, δεν πλησίασαν ποτέ στ' αλήθεια τον άνθρωπο Χίτλερ, θωρακισμένο μέσα στο κέλυφος της ηγετικής φιγούρας. Και λέγεται επίσης ότι κι αυτός με τη σειρά του συνήθιζε να εκμεταλλεύεται και να ξεφορτώνεται τους πιστούς οπαδούς του, όπως και όλους τους άλλους, «μόλις εκπλήρωναν την αποστολή τους».⁴ Όμως πώς κυλούσε πραγματικά η ζωή με τον Χίτλερ; Ποια οφέλη αντλούσαν οι έμπιστοί του από τον στενό δεσμό τους με τον πανίσχυρο δικτάτορα, ο οποίος βασιζόταν στο δόγμα της πίστης; Και ποια είναι σε αυτό το πλαίσιο η ατομική τους ευθύνη και εμπλοκή; Σε τούτα τα ερωτήματα θα επιχειρήσουμε εδώ να δώσουμε απαντήσεις με βάση ένα πρωτογενές υλικό το οποίο δεν έχει αξιοποιηθεί έως τώρα, αντλημένο μεταξύ άλλων και από αδιερεύνητα προσωπικά κληροδοτήματα. Σε αυτό περιλαμβάνονται και φωτογραφίες, όπως, για παράδειγμα, εκείνες που φυλάσσονται στο φωτογραφικό Αρχείο Χόφμαν της Κρατικής Βιβλιοθήκης της Βαυαρίας. Στο βιβλίο τούτο οι φωτογραφίες λαμβάνονται σοβαρά υπόψη ως ιστορικές πηγές και αξιοποιούνται ως πληροφορίες ανάλογες με τις προφορικές και γραπτές μαρτυρίες των πρωταγωνιστών, συμβάλλοντας στην κατανόηση της πραγματικής δικτύωσης και των διαύλων επικοινωνίας αυτής της ομάδας, καθώς και της εμπλοκής της στις εγκληματικές δραστηριότητες του ναζιστικού καθεστώτος.

Είναι δυνατόν, παραδείγματος χάρη, να αναπαράγάγουμε όσα συνέβησαν τη νύχτα του πογκρόμ της 9ης Νοεμβρίου 1938 στο άμεσο περιβάλλον του Χίτλερ; Τι γνώριζαν τα μέλη του προσωπικού επιτελείου και ο στενός κοινωνικός κύκλος του Χίτλερ για τις πολεμικές προθέσεις και βλέψεις του; Τι ήξεραν για την πολιτική κατατρομοκράτησης και εξόντωσης που ασκούσε; Για τον Άλμπερτ Σπέερ και τον προσωπικό γιατρό του Χίτλερ Καρλ Μπραντ (Karl Brandt) είναι γνωστό ότι ως «άμεσοι ειδικοί εντεταλμένοι του Φύερρ» συνέργησαν, αν μη τι άλλο από την έναρξη του πολέμου και κατόπιν, σε εγκλήματα όπως ο εκτοπισμός των Εβραίων στα στρατόπεδα εξόντωσης (στην περίπτωση του Σπέερ) ή η θανάτωση ασθενών και αναπήρων (στην περίπτωση του Μπραντ).⁵ Υπήρχε όμως τέτοια εγκληματική εμπλοκή και των υπόλοιπων μελών της κουστωδίας που αποτελούνταν από προσωπικούς γιατρούς, υπασπιστές, γραμματείς, φωτογράφους, υπηρέτες και τακτικούς θαμώνες του Μπέρ-

γκχοφ, που αποτελούσαν τον κύκλο των έμπιστων και συνεργατών του ναζιστή ηγέτη ή γνώριζαν έστω τις πράξεις του; Το βέβαιο είναι ότι σε ποικίλους συνδυασμούς μεταξύ τους συνόδευσαν τον δικτάτορα εκ περιτροπής σε δεξιώσεις, κοντσέρτα, ταξίδια, συνέδρια του κόμματος και επίσημες επισκέψεις στο εξωτερικό, ότι έζησαν εκ του σύνεγγυς την υστερία της «προσωπολατρίας του Φύρερ» —που χαρακτηριζόταν από την κοσμοθεωρία του ίδιου του Χίτλερ και από τη γοητεία που ασκούσε στις μάζες— και ότι την εποχή των μεγαλύτερων επιτυχιών του στην εξωτερική πολιτική υμνούσαν τον «Φύρερ» τους ως «αναμορφωτή του κόσμου» (Άλμπερτ Σπέερ).

Ήδη από το ξεκίνημα του Β' Παγκόσμιου Πολέμου οι μυστικές υπηρεσίες των συμμάχων έδειξαν ενδιαφέρον όχι μόνο για τον ναζιστή ηγέτη και την εθνικοσοσιαλιστική ελίτ, αλλά και για όλα τα άλλα πρόσωπα τα οποία συναναστρεφόταν ο Χίτλερ στο Βερολίνο και στο Ομπερζάλτσμπεργκ. Έτσι, το αμερικανικό Γραφείο Στρατηγικών Υπηρεσιών (Office of Strategic Service) είχε ήδη πριν από την εισβολή των αμερικανικών στρατιωτικών δυνάμεων στη Γερμανία ακριβείς πληροφορίες για τον «κύκλο του Φύρερ», μολοντί τα μέλη του ήταν ευρέως άγνωστα στη γερμανική κοινή γνώμη. Εξού και την άνοιξη του 1945 οι Αμερικανοί ήταν σε θέση να προβούν σε συλλήψεις συγκεκριμένων ατόμων και να διενεργήσουν ανακρίσεις προκειμένου να εξακριβώσουν εάν ο Χίτλερ είχε ενδεχομένως τραπεί σε φυγή και ζούσε ακόμη. Επίσης, η υπηρεσία αντικατασκοπείας του σοβιετικού στρατού έκανε έρευνες για τους ακολούθους του Χίτλερ στο περικυκλωμένο Βερολίνο και στη συνέχεια μετέφερε όσους από αυτούς έπεσαν στα χέρια της στη Μόσχα, όπου τους υπέβαλε σε πολυετείς ανακρίσεις, χαρακτηρίζοντάς τους «Ηγετική Ομάδα του Ράιχ». Όσον αφορά τη γερμανική κοινή γνώμη, ωστόσο, μετά το καταστροφικό τέλος του Β' Παγκόσμιου Πολέμου, την κατάρρευση του ναζιστικού καθεστώτος και την κατάληψη της Γερμανίας από τις νικήτριες δυνάμεις, οι επιζήσαντες αυτού του κύκλου, με εξαίρεση τον Άλμπερτ Σπέερ, περιέπεσαν ως επί το πλείστον στη λήθη. Όσοι στα τέλη Απριλίου του 1945 διέφυγαν από το μπούνκερ της καγκελαρίας ή εγκατέλειψαν το Μπέργκχοφ αντιμετώπισαν automatic arrest, στρατόπεδα περιορισμού, ανακρίσεις από αξιωματικούς των Συμμάχων, ποινικές δίκες, καθώς και Ειδικά Δικαστήρια και διαδικασίες αποναζιστικοποίησης. Όμως με αυτόν τον τρόπο ταυτόχρονα ισχυροποιήθηκαν και οι ούτως ή άλλως υφιστάμενοι

μεταξύ τους δεσμοί. Καθώς ο μύθος της «Ωρας Μηδέν»* έχει πλέον αποδομηθεί, το γεγονός δεν προκαλεί έκπληξη. Αξίζει λοιπόν κάποια στιγμή να μη στρέψουμε την έρευνά μας μόνο προς την κατεύθυνση των αμετανόητων δυνάμεων των ναζιστικών ελίτ σε κράτος και κόμμα, αλλά να συμπεριλάβουμε και την ομάδα —στην οποία έως τώρα έχει δοθεί ελάχιστη προσοχή— των πρώην έμπιστων του δικτάτορα, των ανθρώπων που αναδείχτηκαν διαμέσου της προσωπικής πρόσβασής τους στον Χίτλερ. Η περίπτωση τους μας αποκαλύπτει με χαρακτηριστικό τρόπο πώς αντιμετωπίστηκε ο εθνικοσοσιαλισμός μετά το 1945 και πώς αντιμετωπίστηκε η «πολιτική διαχείριση του παρελθόντος».

Όμως ποιοι περιλαμβάνονταν πλέον σε αυτόν τον «κύκλο χωρίς Φύρερ», η σύνθεση και η λειτουργία του οποίου είχε αλλάξει με την πάροδο του χρόνου; Πώς ζούσαν τα μέλη του μετά την κατάρρευση της ναζιστικής δικτατορίας; Πώς διαμορφώθηκε η ζωή τους στη Δυτική Γερμανία, στην Ανατολική Γερμανία ή στο εξωτερικό; Και πώς συνταίριαζαν το παρελθόν τους με τη νέα εποχή; Ούτε αυτά τα ερωτήματα έχουν τεθεί ποτέ έως τώρα συγκεκριμένα. Τι σήμαινε γι' αυτούς τους ανθρώπους η τομή του 1945; Πώς έζησαν και αντιμετώπισαν τη νέα κατάσταση που διαμορφώθηκε: την επικυριαρχία των ξένων δυνάμεων κατοχής, τη διαίρεση της Γερμανίας, τον εκδημοκρατισμό στη Δύση, τον εκσοβιετισμό στην Ανατολή; Άλλαξαν απόψεις τα μέλη του προσωπικού επιτελείου του Χίτλερ, οι υπασπιστές του, ο κοινωνικός κύκλος και οι σύνδεσμοί του στο κόμμα και στο στράτευμα, προσέφυγαν στα διδάγματα της συλλογικής εμπειρίας; Ή μήπως διατηρήθηκε η άσβεστη ταύτισή τους με τον «Φύρερ», η ανεπιφύλακτη πίστη στον Χίτλερ και μετά τον θάνατό του, ο δεσμός που ένωνε όλους αυτούς τους πρώην έμπιστους του δικτάτορα; Η Κρίστα Σρέντερ (Christa Schroeder), για παράδειγμα, που από το 1933 ήταν η μόνιμη γραμματέας του Χίτλερ, κατά την πρώτη ανάκρισή της σε αξιωματικό του σταθμευμένου στο Μπερχτεσγκάντεν αμερικανικού σώματος αντικατασκοπείας Counter Intelligence Service (CIC) τον Μάιο του 1945, δήλωσε ότι η ίδια «για τον Χίτλερ ήταν κάτι παραπάνω από οικογένεια». Πράγματι, λέγεται για τη Σρέντερ ότι στη μεταπολεμική περίοδο υπήρξε «το κλειδί» για την πρόσβαση στους επιζήσαντες του στενού κύκλου και ότι στα τέλη

* Η πλήρης απαλοιφή, τάχα, κάθε ναζιστικού ίχνους. (Σ.τ.Μ.)

της δεκαετίας του 1960 εξασφάλισε στον Ντέιβιντ Ίρβινγκ (David Irving), τον Βρετανό ιστορικό και μετέπειτα αρνητή του Ολοκαυτώματος, πρόσβαση στον κλειστό κύκλο των παλαιών έμπιστων οπαδών του Χίτλερ.⁶ Άραγε με τι στάση απέναντι στο προσωπικό παρελθόν τους αντιμετώπισαν οι πρωταγωνιστές του αυτών και τους άλλους ιστορικούς και δημοσιογράφους που επιδίωκαν να εκμεταλλευτούν αυτή την πρόσβαση για τους δικούς τους σκοπούς;

Σε κάθε περίπτωση, έπειτα από μακρά περίοδο ανακρίσεων κατά τη διάρκεια της συμμαχικής κατοχής, όταν η Δυτική Γερμανία έμπαινε στην περίοδο Αντενάουερ, η κοινωνική και οικονομική επανένταξη των πρώην εθνικοσοσιαλιστών μόλις ξεκινούσε. Από την άλλη, με τη δίκη Άιχμαν στην Ιερουσαλήμ το 1961 και τις δίκες του Άουσβιτς στη Φρανκφούρτη το 1963-1968 ήρθαν στο προσκήνιο και συζητήθηκαν εκ νέου τα εγκλήματα του ναζιστικού καθεστώτος ενώπιον της παγκόσμιας κοινής γνώμης. Τι συνέπειες είχε αυτή η κατ' επανάληψη αντιπαράθεση με το παρελθόν στον πάλοι ποτέ «κύκλο του Φύρερ»; Προέκυψε κάποια μεταβολή στάσης ή διαχωρισμός της ομάδας σε αμετανόητους και αποστάτες; Ή μήπως τα μέλη του «κύκλου» είχαν συνεννοηθεί μεταξύ τους ίσως ακόμη και για τη φρασεολογία που θα χρησιμοποιούσαν όταν συναντούσαν δημοσιογράφους και μελετητές; Τότε επίσης ήρθαν στο προσκήνιο οι γονείς και τα αδέρφια της Εύας Μπράουν, που, λόγω του μεγάλου ενδιαφέροντος για την ερωμένη του Χίτλερ, είχαν βρεθεί εξ αρχής στο στόχαστρο των μέσων ενημέρωσης. Το ερώτημα που τίθεται είναι κατά πόσο η οικογένεια Μπράουν αποτελούσε κι εκείνη μέρος του δικτύου, ιδίως επειδή ο πρώτος βιογράφος της Εύας Μπράουν, ο Νερίν Ε. Γκιουν (Nerín E. Gun), όχι μόνο διατηρούσε φιλική σχέση με τον Ντέιβιντ Ίρβινγκ, αλλά ταυτόχρονα απέκτησε και ο ίδιος πρόσβαση στην οικογένεια και σε άλλους πρωταγωνιστές του στενού κύκλου. Περαιτέρω θα πρέπει να επανεκτιμηθεί η σταδιοδρομία του Άλμπερτ Σπέερ, όπως και η αξιοπιστία του ως πηγής, λαμβανομένης υπόψη της προσωπικής του πορείας. Η διαμόρφωση της πολιτικής διαχείρισης του παρελθόντος στη Γερμανία μοιάζει να αντικατοπτρίζεται εν πολλοίς στον αυτοπροσδιορισμό των παλαιών πιστών ακολούθων του Χίτλερ. Οι ίδιοι πάντως ωφεληθήκαν από την αμετακίνητη στάση τους να παρουσιάζουν δημοσίως τον Χίτλερ ως την προσωποποίηση του κακού. Όπως και η γραμματέας Τράουντλ Γιούνγκε (Traudl Junge) —οι αναμνήσεις της οποίας το 2004 συμπε-

ριλήφθηκαν στην ταινία *Η πτώση* του Μπερντ Άιχινγκερ (Bernd Eichinger)—, αισθάνονταν ότι ως το τέλος βρίσκονταν στο «τυφλό σημείο» της ιστορίας του «ακατονόμαστου» Χίτλερ και των εγκλημάτων του.

Μήπως όμως τα μέλη αυτού του «magic circle», όπως τον αποκάλεσε ο Ίρβινγκ, πέρα από τη σκηνή διαχείρισης του παρελθόντος, είχαν τη δυνατότητα να επηρεάσουν τις πολιτικές εξελίξεις στη Δυτική ή στην Ανατολική Γερμανία; Άραγε στην εύθραυστη, όπως θεωρούνταν αρχικά, αλλά ολοένα πιο σταθερή δημοκρατία της Δυτικής Γερμανίας κατόρθωσαν, μέσω «καλυμμένου καιροσκοπισμού»,⁷ να αποκτήσουν μια «ζωή μετά το τέλος»; Και ίσχυε αυτό και για την κομμουνιστική Ανατολική Γερμανία; Το δίκτυο των δεσμών που εξύφαναν οι άντρες και οι γυναίκες του κύκλου περί τον Χίτλερ πριν και μετά το 1945 εκτείνεται ως τη γενιά των παιδιών και των εγγονών τους. Ακόμη και τα μυθεύματα που έπλασαν με σκοπό να συγκαλύψουν το προσωπικό τους παρελθόν ασκούν επιρροή έως σήμερα. Ακολουθώντας τους από το Τρίτο Ράιχ ως τις μεταπολεμικές δεκαετίες, θα προσεγγίσουμε εκ νέου τον τρόπο με τον οποίο διαχειριστήκαμε το παρελθόν μας.

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟ
Ο ΚΥΚΛΟΣ ΤΟΥ ΧΙΤΛΕΡ

Τα μεσάνυχτα της 29ης Απριλίου 1945 ο υπασπιστής της πολεμικής αεροπορίας Νικολάους φον Μπέλο εγκαταλείπει το μπούνκερ του Χίτλερ στα υπόγεια της καγκελαρίας στο ερειπωμένο από τις πολεμικές συγκρούσεις Βερολίνο. Έξω τον περιμένει η κόλαση. Ένα τετράγωνο κατοικιών έχει τυλιχτεί στις φλόγες, οβίδες σκάνε σε τοίχους σπιτιών και σε λιθόστρωτα. Από την πρώτη γραμμή των Ρώσων, που απέχει μόλις 400 μέτρα, σφυρίζουν πυρά πολυβόλων σε όλο το μήκος του δρόμου. Πάνω από την πόλη ίπταται πυκνό σύννεφο καπνού. Γερμανικά μεταγωγικά αεροσκάφη κάνουν κύκλους πετώντας στα τυφλά όπλα και πυρομαχικά για τους στρατιώτες που μάχονται μέσα στα χαλάσματα. Ο Μπέλο αναζητά διαφυγή από την απανθρακωμένη και παραμορφωμένη πόλη που την έχει περιζώσει ο σοβιετικός στρατός. Στην τσέπη του έχει μια αμπούλα με δηλητήριο την οποία είχε ζητήσει από τον Χίτλερ για την περίπτωση που θα έπεφτε στα χέρια των Ρώσων. Δεν κουβαλά πάνω του έγγραφα, έχει μόνο προφορικές οδηγίες. Προορισμός του το αρχηγείο του αρχιναυάρχου Καρλ Ντένιτς (Karl Dönitz) στο Σλέσβιχ-Χόλσταϊν. Η εντολή του Χίτλερ ήταν να ενημερώσει για τα γεγονότα των προηγούμενων ημερών στο Βερολίνο και να διαβιβάσει τις τελευταίες εντολές του στον Ντένιτς και τον Βίλχελμ Κάιτελ (Wilhelm Keitel), τον αρχηγό της Βέρμαχτ. Ο «Φύρερ» έχει αποφασίσει να πεθάνει και ορίζει διάδοχό του τον Ντένιτς, που είναι γνωστός για τον φανατισμό του. Άπαντες διατάσσονται να συνεχίσουν τη μάχη μέχρις εσχάτων.

Μόλις δύο ημέρες νωρίτερα ο Μπέλο καθόταν με τον Χίτλερ στο γραφείο του τελευταίου στο μπούνκερ. Ένωσε κατάπληξη όταν ο Χίτλερ, ανοίγοντας τη συζήτηση, τον πληροφόρησε ότι προτίθεται να διατάξει τον ανώτατο στρατιωτικό διοικητή του Βερολίνου, τον στρατηγό Χέλμουτ Βάιντλινγκ (Helmuth Weidling), να αποσυρθεί με

τις μονάδες του από την πρωτεύουσα, και ότι αυτός, ο Μπέλο, έπρεπε να τους ακολουθήσει. Καθισμένος σε μια γωνιά του καναπέ, πιο φρέσκος και ζωηρός απ' όσο τον είχε δει ο Μπέλο το τελευταίο μεγάλο διάστημα, ο Χίτλερ τού είπε ότι είχε μείνει μόνος πλέον — ότι ούτε λίγο ούτε πολύ τον είχαν εγκαταλείψει οι περισσότεροι παλαιοί σύντροφοί του. Και συνέχισε λέγοντας ότι, συνεπώς, ο Μπέλο κατάλαβαινε τι σήμαινε για εκείνον το γεγονός ότι η δεσποινίς Μπράουν, παρά την αντίθετη ρητή επιθυμία του, είχε έρθει στο Βερολίνο την ώρα που υπουργοί και υψηλόβαθμα ηγετικά στελέχη των ναζιστών έσπευδαν να απομακρυνθούν για να σωθούν. Και προς έκπληξη του Μπέλο ο Χίτλερ πρόσθεσε:

«Η δεσποινίς Μπράουν δεν επιθυμεί να ζήσει χωρίς εμένα. Θα φύγει οικειοθελώς μαζί μου από τη ζωή και θα το πράξει ως σύζυγός μου». Στην παρούσα συγκυρία και ο ίδιος ο Μπέλο είχε προετοιμαστεί να πεθάνει. Προτού μετακομίσει στις αρχές Απριλίου στο «μπούνκερ του Φύρερ» είχε αποχαιρετήσει τη γυναίκα του και τα παιδιά του με τα εξής λόγια: «Αν ακούσετε σε δύο τρεις εβδομάδες ότι ο Χίτλερ είναι νεκρός, τότε δεν θα ζω ούτε και εγώ». Τώρα όμως, έξω από τους ασφυκτικούς υγρούς χώρους του μπούνκερ, ο Μπέλο ανασαίνει ανακουφισμένος. Η ζωή για εκείνον συνεχίζεται.

Ο Νικολάους φον Μπέλο το 1940

1.

Πτώση και φυγή

ΠΕΝΤΕ ΜΗΝΕΣ ΝΩΡΙΤΕΡΑ, στις 20 Νοεμβρίου 1944, ο Χίτλερ είχε αφιχθεί με το επιτελείο του στο Βερολίνο μέσα σε έναν συσκοτισμένο κατάμεστο ειδικό συρμό που τον μετέφερε εκεί από το Λημέρι του Λύκου, το στρατηγείο του κοντά στην ανατολικο-πρωσική πόλη Ράστενμπουργκ. Με εξαίρεση κάποια, ενίοτε μακρά, διαστήματα, είχε διαμείνει εκεί τριάνμισι χρόνια — σε εγκαταστάσεις σε μια περιοχή γεμάτη δάση, λίμνες και έλη, οι οποίες εξακολουθούσαν να επεκτείνονται έως πρόσφατα και χωρούσαν 5.000 αξιωματικούς και οπλίτες. Προφυλαγμένα από παρεμβολές ραδιοσυχνότητας, προστατευμένα με αγκαθωτά συρματοπλέγματα και μια ναρκοθετημένη ζώνη πλάτους 50 μέτρων, καμουφλαρισμένα με δίχτυα και ψεύτικα δέντρα, υπήρχαν εκεί, εκτός από καταλύματα και αντιαεροπορικά καταφύγια, χώροι συσκέψεων, γραφεία και ξενώνες, καθώς κι ένας κινηματογράφος, μια τσαγερία και ένα κουρείο. Σε μικρή απόσταση βρίσκονταν τα καταλύματα του Χέρμαν Γκέρινγκ (Hermann Göring), του Χάινριχ Χίμλερ (Heinrich Himmler) και του Γιόαχιμ φον Ρίμπεντροπ (Joachim von Ribbentrop).¹ Ο φυλετικός πόλεμος και πόλεμος εξόντωσης κατά της Σοβιετικής Ένωσης, τον οποίο είχε εξαπολύσει η εθνικοσοσιαλιστική Γερμανία από και με σκοπό την «κατάκτηση ζωτικού χώρου», είχε αποτύχει. Ο Χίτλερ δεν είχε πλέον άλλη επιλογή παρά να διαφύγει με τους έμπιστούς του στην πρωτεύουσα του Ράιχ, που απείχε 700 χιλιόμετρα, ώστε να απομακρυνθεί από τον Κόκκινο Στρατό που ολοένα ζύγωνε.

Στο μπούνκερ της καγκελαρίας

Όταν το βράδυ της 20ής Νοεμβρίου ο Χίτλερ έφτασε στον σιδηροδρομικό σταθμό του Γκρούνεβαλντ και η φάλαγγα των αυτοκινήτων του κατευθυνόταν από κει προς την καγκελαρία της Βίλχελμστράσε 78, αντίκριζε δεξιά και αριστερά «μόνο χαλάσματα», θυμόταν η γραμματέας Γκέρτραουντ Γιούνγκε (Gertraud Junge), που τότε ήταν 24 ετών.² Εκείνος, ωστόσο, επέμενε στο σχέδιό του να επιβληθεί των εχθρών του. Γι' αυτόν τον λόγο, ούτε τρεις εβδομάδες αφότου εγκατέλειψε το Λημέρι του Λύκου, στις 16 Δεκεμβρίου 1944, η Βέρμαχτ, κινητοποιώντας όλες τις εφεδρείες της, επιχείρησε μια απέλπιδα προέλαση για την ανακατάκτηση των Βρυξελλών και της Αμβέρσας, που μετά την εισβολή στο Βέλγιο το 1940 καταλήφθηκαν από γερμανικά στρατεύματα, αλλά τώρα βρίσκονταν υπό τον έλεγχο των δυτικών δυνάμεων. Ωστόσο, η λεγόμενη «επίθεση των Αρδεννών» ανεκόπη τον ίδιο κίβλας μήνα, μεταξύ άλλων εξαιτίας έλλειψης καυσίμων.³ Η Ίλζε Ες (Ilse Hess) και η Γκέρντα Μπόρμαν (Gerda Bormann), φανατικές εθνικοσοσιαλίστριες από την αρχή, συνέκριναν πάντως την αδιέξοδη εκείνη κατάσταση με την «ένδοξη εποχή» του Εθνικοσοσιαλιστικού Κόμματος τη δεκαετία του 1920: Και τότε δεν πίστευε κανείς ότι ο Χίτλερ θα επικρατούσε κάποια μέρα και θα γινόταν καγκελάριος. Γι' αυτόν τον λόγο έτειναν προς την πεποίθηση ότι, όπως τότε, θα νικήσει εκείνος που θα είναι αμετακίνητος στον σκοπό του. Πότε πότε μόνο, έγραφε η Ίλζε Ες σε γράμμα της προς την Έμι Κάλα-Χέγκερ (Emmi Kalla-Heger), κόρη εργοστασιάρχη από το Σμίντεμπεργκ της Βοημίας, υπήρχαν νύχτες που σκεφτόταν τι θα τους περίμενε τελικά αν όλες οι προσπάθειες του «Φύρερ» καταδικάζονταν σε αποτυχία, και τότε κυριευόταν από «φόβο και φρίκη».

Η Ίλζε Ες δεν ήταν η μόνη που φοβόταν για το μέλλον. Ενόψει της διαγραφόμενης κατάληψης της χώρας από τα συμμαχικά στρατεύματα, και εντός της Βέρμαχτ κυριαρχούσε ανησυχία για τη «φρική μοίρα» μιας «ξένης τυραννίας», όπως ανέφερε το προσκλητήριο της 11ης Φεβρουαρίου 1945 που απηύθυνε ο στρατάρχης Γκερντ φον Ρούντστετ (Gerd von Rundstedt) στους στρα-

τιώτες του. Γι' αυτόν τον λόγο η ήττα στην επίθεση των Αρδενών, της οποίας ηγήθηκε ο Ρούντσετ και κατά τη διάρκεια της οποίας σκοτώθηκαν και από τις δύο πλευρές σχεδόν 20.000 στρατιώτες και τραυματίστηκαν πάνω από 80.000, δεν οδήγησε σε ειρηνευτικές διαπραγματεύσεις. Αντιθέτως, μέχρι και τις τελευταίες ημέρες του πολέμου οι ανώτεροι Γερμανοί στρατιωτικοί διέτασσαν επιθέσεις, επικαλούμενοι συγχρόνως ουκ ολίγες φορές ανύπαρκτες εντολές του «Φύρερ». Έτσι, τους τελευταίους δέκα μήνες του πολέμου έχασαν τη ζωή τους περισσότεροι στρατιώτες και άμαχοι απ' ό,τι τα προηγούμενα τεσσεράμισι χρόνια. Ο ίδιος ο Χίτλερ επέστρεψε πάλι τον Ιανουάριο του 1945 στη βερολινέζικη καγκελαρία από το εκστρατευτικό κατάλυμά του στο Μπαντ Ναουχάιμ και, απ' ό,τι φαίνεται, όπως αναφέρει ο Νικολάους φον Μπέλο, ήδη εκείνη την περίοδο σκεφτόταν την αυτοκτονία. Συνέχισε βεβαίως να απορρίπτει κάθε συνθηκολόγηση, ενώ ακόμη και στην τελευταία ραδιοφωνική ομιλία του στις 30 Ιανουαρίου 1945, επικαλούμενος τον «Παντοδύναμο», ζητούσε από τους Γερμανούς να παραμείνουν «με το όπλο στο χέρι» μέχρι τη νίκη.

Στο μεταξύ, η 60ή Στρατιά του 1ου Ουκρανικού Μετώπου είχε απελευθερώσει το στρατόπεδο συγκέντρωσης του Άουσβιτς και η μεγάλη επίθεση του σοβιετικού στρατού με κατεύθυνση το Βερολίνο είχε ξεκινήσει. Στην πρωτεύουσα του Ράιχ πλήθαιναν τώρα οι αεροπορικές επιδρομές των Συμμάχων. Αφότου στις 3 Φεβρουαρίου, σε μια εφόρμηση που διήρκεσε μιάμιση ώρα, η πολεμική αεροπορία των ΗΠΑ έριξε πάνω από 1.800 τόνους εκρηκτικών βομβών στην πόλη, ο Χίτλερ και το περιβάλλον του αναγκάστηκαν να αναζητήσουν προστασία τη νύχτα στο καταφύγιο κάτω από τον κήπο της νέας καγκελαρίας. Το κέντρο της πόλης, η «συνοικία των εφημερίδων», το Κρόιτσμπεργκ και το Βέντινγκ είχαν δεχτεί βαρύ πλήγμα. Ο αριθμός των νεκρών παραμένει μέχρι σήμερα ανεπιβεβαίωτος· εικάζεται ότι μόνο σε εκείνη την επίθεση σκοτώθηκαν πάνω από 2.000 άνθρωποι. Στον κήπο της καγκελαρίας έχασκαν μεγάλοι κρατήρες, τσακισμένα δέντρα κείτονταν τριγύρω. Η «κατοικία του Φύρερ» στο μέγαρο της παλαιάς καγκελαρίας της Βίλχελμστράσε 77 είχε δεχτεί ισχυρό πλήγμα· από τους χειμερινούς κήπους και την τραπεζαρία είχαν απομείνει πια μόνο ερειπωμένοι τοίχοι. Φως, ρεύμα, νερό δεν υπήρχαν. Οι

τηλεφωνικές γραμμές είχαν κοπεί. Ο Μάρτιν Μπόρμαν (Martin Bormann), γραμματέας και επί χρόνια άνθρωπος για όλες τις δουλειές του Χίτλερ που ασκούσε αρμοδιότητες υπουργού του Ράιχ, φορούσε το γούνινο παλτό του στο παγωμένο γραφείο της «καγκελαρίας». Εντέλει, μετακόμισε και αυτός —όπως και οι υπηρέτες του Χίτλερ, οι σωματοφύλακές του και η Εύα Μπράουν, η νεαρή ξανθιά φίλη του «Φύρερ» από το Μόναχο, που είχε καταφτάσει δύο εβδομάδες νωρίτερα μαζί με την αδερφή της από τη Βαυαρία— σε έναν χώρο του καταφυγίου που είχε παραδοθεί μόλις τον Οκτώβριο του 1944 από την εταιρεία Hochtief AG και διέθετε δεκατρία δωμάτια και οροφή πάχους 3,5 μέτρων.

Παρ' όλα αυτά, το βράδυ της 5ης Φεβρουαρίου η Εύα Μπράουν, που την επόμενη ημέρα έκλεινε τα 33, κάλεσε για τελευταία φορά στο σαλόνι της στον πρώτο όροφο της παλαιάς καγκελαρίας —το οποίο, αν και βρισκόταν ακριβώς δίπλα στο απανθρακωμένο «δωμάτιο του Φύρερ», παρέμενε αλώβητο από το σφυροκόπημα των βομβαρδισμών—, οικείους και φίλους για να γιορτάσει τα γενέθλιά της: ανάμεσά τους, ο Χίτλερ, ο Μπόρμαν και ο υπουργός Εξοπλισμών Άλμπερτ Σπέερ. Το παρών έδωσε ακόμη και ο επί πολλά χρόνια συνοδός γιατρός του Χίτλερ χειρουργός Καρλ Μπραντ, μαζί με τη γυναίκα του την Άνι. Είχε μεν παυτεί από τα καθήκοντά του στις 10 Οκτωβρίου 1944, ύστερα από μια αντιπαράθεση με τον προσωπικό γιατρό του Χίτλερ Τέοντορ Μορέλ (Theodor Morell), εντούτοις, ως «επίτροπος του Ράιχ παρά τω Φύρερ» στον τομέα της υγείας, συγκαταλεγόταν ακόμη στα ισχυρότερα πρόσωπα του ναζιστικού κράτους.⁴ Εκεί λοιπόν συγκεντρώθηκε για τελευταία φορά ο πυρήνας της «Αυλής» που σχηματίστηκε από το 1933 και εντεύθεν: με τους Σπέερ, Μπραντ και Μπόρμαν, που όλοι τους όφειλαν την καριέρα τους στην προσωπική εγγύτητά τους με τον Χίτλερ και την αφοσίωσή τους προς τον «Φύρερ».

Ωστόσο, η ατμόσφαιρα ήταν τεταμένη και επικρατούσε εκνευρισμός. Και αυτό επειδή η Εύα Μπράουν, όπως ανέφερε αργότερα ο Μπόρμαν σε γράμμα προς τη γυναίκα του, επέκρινε διάφορα πρόσωπα «με μια δριμύτητα που δεν συνήθιζε παλιότερα». Προφανώς καταδίκιαζε όσους είχαν ήδη εγκαταλείψει τη γερμανική πρωτεύουσα αναζητώντας την ασφάλεια, ενώ η ίδια ήταν αποφασισμένη να παραμείνει στο Βερολίνο και εκεί, εφόσον δεν γι-

Είσοδος του μπούνκερ στον κήπο
της νέας καγκελαρίας, 1945

νόταν αλλιώς, να πεθάνει πλάι στον Χίτλερ. Τέτοια αφοσίωση μέχρι θανάτου απαιτούσε λοιπόν και από τους υπόλοιπους. Πράγματι, τις επόμενες εβδομάδες αποδείχτηκε ότι η Εύα Μπράουν δεν επέδρασε διόλου κατευναστικά στον Χίτλερ· αντίθετα, του επιβεβαίωσε την εντύπωση που είχε αποκτήσει εδώ και καιρό πως περιβαλλόταν από «προδοτές». Εξίσου αδιάλλακτη παρουσιάστηκε και η Γκέρντα Μπόρμαν. Από το Ομπερζάλτσμπεργκ ικέτευε τον σύζυγό της να μην παραδοθεί και να συνεχίσει να μάχεται ακόμη κι αν ήταν να επιβιώσει ένα μόνο από τα εννέα παιδιά της σε αυτή «την παγκόσμια πυρκαγιά».

Παρά το αδιέξοδο, οι καθημερινές συσκέψεις για την εκτίμηση της κατάστασης στο γραφείο του Χίτλερ στη νέα καγκελαρία συνεχίζονταν. Σε αυτές μετείχαν συνήθως ο υπουργός Εξωτερικών Γιοάχιμ φον Ρίμπεντροπ, ο ανώτατος αρχηγός των Ες Ες Χάινριχ Χίμλερ, που είχε πρόσφατα αναλάβει επικεφαλής διάφορων στρατιωτικών σωμάτων, ο επικεφαλής της Γκεστάπο και της Υπηρεσίας Πληροφοριών Ερνστ Καλτενμπρούνερ (Ernst Kaltenbrunner), καθώς και στρατηγοί που κόμιζαν αναφορές από το μέτωπο. Όμως στις συσκέψεις εκείνες το μόνο που έκαναν οι συμμετέχοντες, όπως θυμόταν ο υπασπιστής Φον Μπέλο, ήταν

να μετακινούν επί χάρτου μονάδες που είτε δεν υπήρχαν πλέον είτε δεν ήταν πια αξιόμαχες. Επίσης, παρά τις αεροπορικές επιδρομές, στην πόλη παρέμενε η εντύπωση της κανονικότητας: τα τραμ κινούνταν ακόμη, οι εφημερίδες εξακολουθούσαν να τυπώνονται, το ταχυδρομείο λειτουργούσε και αρκετές τράπεζες και δημόσιες υπηρεσίες συνέχιζαν τις εργασίες τους. Όμως, όπως συνέβαινε και σε άλλες πόλεις, τώρα και το Βερολίνο γέμιζε με πρόσφυγες, τραυματίες του μετώπου και βομβόπληκτους άστεγους, ενώ ταυτόχρονα τα θύματα και οι αντίπαλοι του καθεστώτος της εθνικοσοσιαλιστικής τρομοκρατίας προσδοκούσαν με λαχτάρα το τέλος του.

Ο Χίτλερ στο μεταξύ όλο και συχνότερα παρέμενε και κατά τη διάρκεια της ημέρας στο μπούνκερ μαζί με τους έμπιστούς του. Περί τα τέλη Φεβρουαρίου μετακόμισαν οριστικά κάτω από τη γη — δίχως να πάψουν να επισείουν την απειλή της εσχάτης των ποινών προς πάσα κατεύθυνση. Όποιος δεν έχει πια ακμαίο φρόνημα καλύτερα να πεθάνει παρά να παραδοθεί, δήλωσε ο υπουργός Προπαγάνδας Γιόζεφ Γκέμπελς (Joseph Goebbels) σε μια ωριαία ομιλία του: «Θα του περάσουμε εν ψυχρώ και δίχως έλεος τη θηλιά στον λαιμό». Σε αυτή την ομιλία, όπου κήρυττε το «ιερό μίσος» καλώντας σε συνέχιση του πολέμου, ανήγγειλε συγχρόνως τον δικό του θάνατο και εκείνον της οικογένειάς του. Στην περίπτωση που το Ράιχ έχανε τον πόλεμο εναντίον των Αμερικανών, δήλωνε στους ακροατές με ήρεμη, σχεδόν μονότονη φωνή, η «θεά της ιστορίας» θα αποδεικνυόταν «πόρνη του χρήματος» και ο ίδιος θα απαξιούσε να συνεχίσει να ζει στον μετέπειτα κόσμος — το ίδιο και τα παιδιά του και όλοι όσοι αγαπούσε. Τέτοια ζωή, είπε, θα την απαρνιόταν «με χαρά».

Κινήσεις αποστασιοποίησης και προδοσία

Βέβαια, ακόμη δεν είχε φτάσει η ώρα, και ο Γκέμπελς εξακολουθούσε να συντάσσει άρθρα για την εβδομαδιαία εφημερίδα *Das Reich* — ένα τέτοιο δημοσιεύτηκε στις 4 Μαρτίου υπό τον τίτλο «Προσβλέπουμε αταλάντευτοι στον κυβερνήτη». Λίγες ημέρες αργότερα εμφανίστηκε μάλιστα δημόσια για τελευταία φορά στη δημοτική αίθουσα τελετών του Γκέριντς ως ομιλητής. Ο Χίτλερ,

αντίθετα, «ο κυβερνήτης», αρνούνταν εδώ και καιρό να μιλήσει μπροστά σε κοινό ή να παρουσιαστεί ενώπιον του «λαού». Ο «Φύρερ», που άλλοτε ταξίδευε ακατάπαυστα και κάποτε είχε διεκπεραιώσει μέσα σε μία και μόνη ημέρα τρεις μείζονες εκδηλώσεις σε τρεις διαφορετικές πόλεις, συνήθως συνοδευόμενος από τον προσωπικό του φωτογράφο Χάινριχ Χόφμαν (Heinrich Hoffmann), ήταν πια σκιά του εαυτού του. Σκυφτός, με το αριστερό του χέρι να τρέμει ασταμάτητα, βραδυκίνητος, κατέφευγε σε ψεύτικους κόσμοις —και όχι μόνο μπροστά στο τραπέζι με τους χάρτες— και αναζητούσε παρηγοριά και αισιοδοξία σε μεγάλες μορφές της ιστορίας, ιδίως στον Πρώσο βασιλέα Φρειδερίκο Β', τον οποίο είχε ξεχωρίσει από την αρχή της πολιτικής καριέρας του ως πρότυπο και του οποίου την περίφημη προσωπογραφία, φιλοτεχνημένη από τον Άντον Γκραφ (Anton Graff), είχε μεταφέρει από την κατοικία του στο μπούνκερ. Τον τελικό θρίαμβο του Φρειδερίκου στον Επταετή Πόλεμο, ύστερα από χρόνια ολόκληρα αμφιταλάντευσης στο χείλος της ήττας, τον εκλάμβανε ως παράδειγμα ότι ακόμη και μια αδιέξοχη υπόθεση ήταν δυνατόν να καταλήξει σε νίκη.⁵ Συγχρόνως, για να αποφύγει τη νυχτερινή μοναξιά, μετά τις τελευταίες συσκέψεις εκτίμησης της κατάστασης, τις πρώτες πρωινές ώρες, από τις τρεις ως τις πέντε ή και ακόμη αργότερα, καλούσε τους συνεργάτες του για τσάι. Οι γραμματείς Γιόχαννα Βολφ (Johanna Wolf), Κρίστα Σρέντερ, Γκέρντα Κρίστιαν (Gerda Christian) και Γκέρτραουντ Γιούνγκε γνώριζαν αυτή του τη συνήθεια ήδη από τη διαμονή τους στα εκστρατευτικά καταλύματα, όπου μερικές φορές κοιμούνταν ως το απόγευμα αφού είχαν πάρει προηγουμένως πρωινό. Τώρα από τις νυχτερινές τεϊοποσίες περνούσαν περιστασιακά και η Εύα Μπράουν και ο Τέοντορ Μορέλ, ο προσωπικός γιατρός του Χίτλερ, που ήταν άρρωστος εδώ και καιρό και ο ίδιος και σχεδόν ανίκανος να εργαστεί.

Η Εύα Μπράουν, αφού είχε περάσει άλλες τέσσερις εβδομάδες στο Μόναχο, επέστρεψε στις 7 Μαρτίου στο Βερολίνο και ήταν η πρώτη από την «Αυλή» που μετακόμισε στο μπούνκερ, με την πρόθεση να παραμείνει μέχρι τέλους στο πλευρό του Χίτλερ. Εκείνος ήταν καταφανώς πανευτυχής γι' αυτό, είπε η Γκέρτραουντ Γιούνγκε είκοσι πέντε χρόνια αργότερα στον Βρετανό τηλεοπτικό παραγωγό Μάικλ Ντάρλοου (Michael Darlow). Τα

μάτια του έλαμπαν από χαρά, ανέφερε, όταν έφτασε εκείνη. Νωρίτερα, στις αρχές Φεβρουαρίου, η Εύα Μπράουν και ο Χίτλερ μαζί με τον Άλμπερτ Σπέερ είχαν επιθεωρήσει την τεράστια μακέτα του Λιντς —την οποία είχε τοποθετήσει σε υπόγειο χώρο της νέας καγκελαρίας ο Χέρμαν Γκίσλερ (Hermann Giesler)—, «πόλης του Φύρερ», που το σχέδιο ήταν μέχρι το 1950 να έχει μετατραπεί σε ευρωπαϊκή μητρόπολη τέχνης. Το Λιντς προοριζόταν να γίνει το ησυχαστήριο του γέροντα Χίτλερ, όπου θα αποσυρόταν μαζί με τη φίλη του μετά την «τελική νίκη». Ο Γκίσλερ, ένας από τους ευνοούμενους αρχιτέκτονες του «Φύρερ», προωθούσε και κατά τον πόλεμο την ιδέα της αναμόρφωσης του Λιντς. Πολλά χρόνια αργότερα ο Γκίσλερ θυμόταν ότι ο Χίτλερ παρατηρούσε τη μακέτα εκστασιασμένος, ονειροπαρμένος θα μπορούσε να πει κανείς, και την έδειχνε στους καλεσμένους του σαν να ήταν η «Γη της Επαγγελίας».

Ο Άλμπερτ Σπέερ δεν συμμεριζόταν αυτή την έκσταση. Ήδη μετά την κατάληψη της Άνω Σιλεσίας από τα σοβιετικά στρατεύματα τον Ιανουάριο του 1945, όταν συνειδητοποίησε ότι ήταν πια αδύνατο να κερδίσουν τον πόλεμο, είχε αρχίσει να συλλογίζεται τι θα ακολουθούσε μετά το τέλος της ναζιστικής δικτατορίας.⁶ Γιατί, σε αντίθεση με τον Χίτλερ και τον Γκέμπελς, δεν σκόπευε να πεθάνει στην «τελική μάχη» ή να θέσει σε κίνδυνο την οικογένειά του. Ωστόσο —ως στενός φίλος του «Φύρερ», γενικός επιθεωρητής Πολεοδομίας της πρωτεύουσας του Ράιχ και προπαντός ως υπουργός Εξοπλισμών—, αντιμετώπιζε πιθανή δίκη μετά τη νίκη των Συμμάχων. Συγκεκριμένα, τη δεύτερη εβδομάδα του Φεβρουαρίου του 1945 ο Αμερικανός πρόεδρος Φραγκλίνος Ντ. Ρούσβελτ (Franklin D. Roosevelt), ο Βρετανός πρωθυπουργός Ούνιτστον Τσόρτσιλ (Winston Churchill) και ο Σοβιετικός δικτάτορας Ιωσήφ Στάλιν, την ώρα που ο Σπέερ με τον Χίτλερ, τον Μπόρμαν και την Εύα Μπράουν εντρυφούσαν στα σχέδια του Γκίσλερ για το Λιντς, είχαν διατρανώσει για ακόμη μια φορά την πρόθεσή τους να καθίσουν τους Γερμανούς εγκληματίες πολέμου στο εδώλιο και να τους καταδικάσουν, όπως είχε συνομολογηθεί ήδη με τη Διακήρυξη της Μόσχας στις 30 Οκτωβρίου 1943. Ακόμη κι αν ο Σπέερ δεν γνώριζε τότε ίσως ότι σύντομα θα διακυβευόταν η ζωή του, μολαταύτα διέκρινε ότι έπρεπε να κάνει κά-